

Ingen Skjerv for de fattige

Per Otnes

Da jeg sa 'Skjervheim var jo så reaksjonær' til en yngre kollega nylig ble han nok svært overrasket – han hadde nettopp lest Sørbøs nye biografi. Å sitere Audun Øfsti fra år tilbake – "Skjervheim er jo så brun", hjalp ikke det minste. Men jeg skal ikke påberope meg Øfsti. Jeg vil forsvare utsagnet med egne argumenter.

Påstanden gjelder politisk, ikke filosofisk sett. I norsk filosofi spilte han en viktig rolle som påminner om Hegel, Kierkegaard, Husserl m.fl. Her personifiserte han sannheten som *Entbergung*, avdekking, *aletheia* i beste Heideggerstil. Altså neppe progressivt i seg selv, men nokså utvilsomt det innen et felt hvor det han avdekket var neglisjert – norsk filosofi på 50- og 60-tallet. Han avdekket altså noe, men med årene bidro han også sterkt til å *tildekke*, vranglese noe annet – ikke-subjektfilosofer som Foucault og Derrida. Altså heller ikke entydig progressiv, framtidsrettet, filosofisk sett.

Men ordparet 'progressiv-reaksjonær' er ideologisk belastet og må derfor defineres før det gir mening. Umiddelbart betyr 'progressiv' å være 'på parti med framtida', noe omtrent alle politiske retninger, til høyre og til venstre, i dag påstår at de er. Historisk sett oppsto dagens betydning omkring den store franske revolusjon. De som var for

Ingen skjerv for de fattige

bevisst, menneskeskapt samfunnsendring var 'progressive', de som var helt eller delvis mot dette og tilhengere av gjenoppretting eller langsom utfasing av førrevolusjonære tilstander, var 'reaksjonære'.

Ingen av betydningene er tilfredsstillende i dag. Jeg vil basere meg på Habermas den gang han bygde på Kant og Rousseau, tanken om *Allgemeinerungsfähigkeit*, allmengjøringsdyktighet: En person, tanke eller institusjon er progressiv i den grad den kan komme alle til glede og nytte. Reaksjonær er den i større grad jo mindre fåtall den er til gagn for. Mye til noen få betyr jo som regel mindre glede og nytte til de mange. Til *Allgemeinerungsfähigkeit* hører altså unevnt, men selvsagt, motstykket *Beschränkungsfähigkeit*, ordninger som kommer noen få og meget langt fra alle til gode.

Skjervheims filosofiske kritikk av samfunnsvitenskapen har spilt en viktig rolle, fått stor oppmerksomhet og er ære verd. Men i retrospekt kanskje litt *for* stor ære og oppmerksomhet. For i Vilhelm Aubert og hans krets, av mange oppfattet som Skjervheims angrepsmål, hadde de fleste et sterkt faglig-politisk engasjement i det å *reducere den sosiale ulikheten* -'problemorientert empirisme'. Med kretsens største doldis Knut Dahl Jacobsens ord i 1969: "Den største hindringen for velferdsstaten er forestillingen om at vi allerede har en".

I Skjervheims skrifter og biografier fins det masse folkelig debattglede og, hva skal vi si? – 'viljen til nærkontakt' – til dømes hans ustoppelige glede over pølsebupraten på sommerlige campingplasser. Men så langt jeg kan se er de nærmest kjemisk fri for denne slags likhetsskapende politisk eller sosialt engasjement. Som subjektfilosofer er vi alle like. Spørsmålet om hva forskjellige grupper eier eller har grunn til å savne, om hvor (u)like vi er, er til sammenligning irrelevant for Skjervheim, som aldri kunne ha skrevet noe i retning av tilhengeren Østerbergs "Om rettferdiggjøring av inntektsforskjeller" fra 1967.

Spørsmålet om dette kan kalles reaksjonært knytter seg til den

historiske vurderingen av sosialdemokratiets politiske rolle i Arbeiderpartiets storhetstid, fra 1945 til 1965. I filosofkretsen rundt Næss levde man den gang i praksis etter Wittgensteins 'philosophy leaves everything as it is'. Siden 'everything' den gang politisk sett nærmest var Einar Gerhardsen (pluss Håkon Lie), så lå det her en iallfall stilltiende støtte til likhetsbestrebelsene. Disse var imidlertid reelle, men samtidig dypt tvetydige, siden de ofte var koblet til meningsarroganse, *Besserwissen*. Eller med biograf Sørbøs ord, "det sosialdemokratiske velferdsprosjektet stod heile tida i fare for å utvikla seg til sosial ingeniørkunst" (s. 288).

Forstått som angrep på teknokrati og sosiale ingeniørkunster kan Skjervheims syn på samfunnsvitenskapenes grunnlagsproblemer ikke kalles reaksjonært. Den teknokratiske maktarrogansen til f.eks. en Brofoss, DNAs finansminister og seinere Norges Bank-direktør, hadde klare ulikhetskapende konsekvenser – f.eks. mange utslåtte og noen få rikere fiskere og kystlokalsamfunn, noe Ottar Brox tidlig påpekte. Kritikkk av teknokrati som "instrumentelt mistak" kunne altså se ut som motstand mot økende ulikhet, iallfall indirekte. Men interesserte Skjervheim seg for Brox og hans form for samfunnskritikk? Igjen ikke såvidt jeg kan se, til tross for at begge kom fra velbergede bonde- eller fisker og ordførerfamilier, og en tid også var kolleger ved Universitetet i Bergen.

Så når hovedspørsmålet stilles direkte, 'hva gjør vi med den sosiale ulikheten, hvordan kan vi redusere den eller iallfall hindre at den øker?', er det vanskelig å se Skjervheim reagere med annet enn en overhøring: 'Ulikhet? ja kanskje det; nei positivismen du, det er den viktigste motstanderen'. I et av tidas både den gang og nå viktigste sosiale og politiske spørsmål ser han altså ut til å stille seg som tilskodar, ikke som deltakar, stikk i strid med sin egen lære.

Aubert og hans krets var på sin side neppe fri for lite kledelige paternalistiske tendenser; 'det er jo så synd på disse fattige, samer eller syke eller fanger eller hva de nå er; vi som har muligheter må yte vår

skjerv' (unnskyld). Ingen av dem hadde selv opplevd fattigdom. Men de hadde likevel blikk for at rettighetsspørsmål også var involvert. Det gjaldt den sosiale rettferdighet, eller rettere sagt å avsløre ikke innrømmet sosial urettferdighet.

Til hvilket den store Skjerv ikke synes å ha hatt annet å yte enn et skuldertrekk. Det mener jeg med full grunn kan kalles reaksjonært, selv sett i forhold til slike moderate tekster som menneske-rettighets-erklæringene som jo fastholder nettopp dette.

Derfor virker det også så malplasert når Hellesnes, Sørbø og andre prøver å gjøre ham til en slags radikaler, iallfall en tenker med en radikal vending mot slutten av karriæren, de spinkle små kritikkene hans av målstyringsideologi og miljøpolitikk. Det pynter på ettermælet, men endrer ikke hovedinntrykket. Han var avgjort en engasjert person, men i akademisk sammenheng, den gang som nå et støyende, men smalt felt mest reservert for strider mellom Bourdieus *héritiers*, den kulturelle kapitalens arvinger. En elitesnes Skjerv altså. Det blir enda tydeligere når han sammenlignes nettopp med Bourdieu – en annen stor antipositivist, men som likevel arbeidet teoretisk og empirisk, engasjert og målbevisst nettopp for å redusere den sosiale ulikheten.

Man må gjerne minnes og hylle Skjervheim som filosof, bare det nå ikke forfaller til den akk så vanlige, helt hemningsløse fagfilosofiske karismadyrkelse, for ikke å si hagiografi, ('jeg fikk også ta på Wittgenstein'). Men radikaler?

Kanskje bunnet mye av 60-tallets positivismekritiske bevegelse egentlig i en dyp, ulmende, bare halvt bevisst misnøye med den lenge nesten enerådende sosialdemokratiske maktarrogansen. Greit nok, men i såfall var det en ytterst sammensatt bevegelse, med ivrige deltakere både fra ytre høyre og venstre, og fra samtlige den gang små partier på midten. Men datidas sosialdemokrati hadde en annen viktig og alt annet enn arrogant side: Utjevning av urimelig og urettmessig

sosial ulikhet, å bygge og sikre velferdsstaten. Om dette står kampene i dag kanskje hardere enn noen gang.

Men noen støtte i Skjervheim er det vanskelig å finne, og søkt å lete etter. Den som likevel prøver, dytter bare et nytt 'stort navn' foran eget standpunkt istedenfor å forsvare det med egne argumenter.